

ÂDEM'DEN ÖNCESİNE DÖNÜŞ

ŞABAN ALİ DÜZGÜN

OTTO

ŞABAN ALİ DÜZGÜN

Gümüşhane'de doğdu (1968). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu (1989). Aynı fakültede Seyyid Ahmed Han merkezli olmak üzere, Hint-Alt kıtasındaki modernist hareketlerle ilgili olarak yüksek lisans çalışmasını tamamladı. Bu çerçevede İngiltere'de, School of Oriental and African Studies'de (SOAS) çalıştı. Doktorasını *Neseî ve İslam Filozoflarında Allah-Âlem İlişkisi* adıyla verdi. Öğretim üyesi değişimi programı çerçevesinde Gregorayan Üniversitesi'nde (Roma) (2000-2001); Georgetown Üniversitesi'nde (Washington, DC) misafir öğretim üyesi olarak çalıştı (2003-2004). Profesör oldu (2005). Fulbright'la Birmingham Southern College'da öğretim üyesi olarak çalıştı (2007-2008). İngilizce İlahiyat bölüm başkanlığını üstlendi (2010-2012). Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi'nde (Kazakistan) ders verdi (2013). Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü'nde lisans üstü dersler verdi (2014-2016). TOBB ETÜ'de Siyaset Bilimi Bölümü'nde dersler vermektedir. Fulbright Türkiye Seçici Komisyon üyesidir. İnternet üzerinden yayın yapan *Kelam Araştırmaları Dergisi*'nin baş editörlüğünü yapmaktadır (www.kelam.org/dergi). Hâlen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı başkanıdır. Yayımlanmış kitapları şunlardır: *Din, Birey ve Toplum* (1997), *Seyyid Ahmed Han ve Entelektüel Modernizmi* (1997), *Neseî ve İslam Filozoflarında Allah-Âlem İlişkisi* (1997), *Sosyal Teoloji: İnsanın Yeryüzü Serüveni* (1999), *İnsan Hakları Eğitimi*, (2000), *Varlık ve Bilgi: Aydınlanmanın Keşif Araçları* (2008), *Maturidi'nin Düşünce Dünyası* (ed., 2011), *Allah Tabiat ve Tarih* (2016), *Sarp Yokuşun Eteğinde İnsan* (2016), *Çağdaş Dünyada Din ve Dindarlar* (2016), *Kimliksiz Hakikatler* (2016), *Adem'den Öncesine Dönüş* (2016), *Sosyal Teoloji* (2017).

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM ADEM'DEN ÖNCESİ: KAOS (13-79)

TOPLUMU İÇTEN ÇÖKERTEN MEZHEPÇİ SÖYLEM	13
ÂDEM'DEN ÖNCESİNE DÖNÜŞ: ŞİDDET	23
BİR SAVRULUŞ TRAJEDİSİ: İŞİD	41
ENTELEKTÜEL MİLLİYETÇİLİK	53
GERÇEKLEŞMEYEN ARZULARA AĞIT: MODERNİTE	59
ATAERKİL KÜLTÜRÜN TAHAKKÜMÜNDEKİ KADIN	67
DİNSEL KONFORMİZM	77

İKİNCİ BÖLÜM ADEM'DEN SONRASI: KAOSTAN ÇIKIŞ (81-161)

ON YAŞAM İLKESİ	81
1. Farklılığın Dinî-Ahlakî Değeri	81
2. Çoğulcu Toplum Yapılarına Temel Yaşam İlkeleri	82
Sonuç	90
DİNİN VE AHLAKIN DOĞASI	93
UFUKTA RÜ'YET: NÜBÜVVET	121
Ufukta Rü'yet	121
Giriş Yerine	121

1. Nebi ve Resul Ayrımının Yaratığı Sorunlar	122
2. Vahyin Bilgi Değeri	123
3. Hz. Peygamber, Peygamberler Halkasına Eklenen Bir Halkadan Öte Bir Anlama Sahiptir	124
4. Peygamber Bir İnsandır	125
5. Peygamber Sistemli Eğitimden Geçmeyen Bir Ümmidir ve Normatif bir Yaşam Sürmeyen Ümmi Bir Halka (62/Cum'a, 2) Gönderilmiştir	125
6. Peygamberin Görev Sınırı ve Sünnetin Bağlayıcılığı Sorunu	126
7. Peygamberlerin Bir Beyyine ile Gelmeleri	127
8. Peygamber İnsanlara Rağmen Değil İnsanlar İçin Vardır	129
9. Peygamberler de Ümitsizliğe Düşerler	130
10. Mucizeler	131

AYDINLANMANIN GENETİĞİ: BİLGİ AHLAKI .....

133

UMUDA YOLCULUK:

AVRUPA'DA İSLAM'IN GELECEĞİ .....

143

1. Yeni Topraklar, Yeni İmkânlar	145
2. Yönlendirici İlkeler ve Temel Tutum 2.1 Peygamberin Silahı Kelimelerdir	147
3. Dinin Hayata Dokunma Biçimi	147
4. İslam İlimlerinin Medeniyet Kurmadaki Rolü	148
5. Din ve Siyaset	149
6. Biat ve Şûra	152
7. Kur'an'ı Mitolojilerden Arındırmak	152
8. Allah'ı Tasavvur Sorunu	154
9. Akıbet: İyiye Kodlanmış Gelecek Tarih Fikri	154
10. Hadisin Söylediği Kur'an'a Ters Olamaz	155
11. Kuzey Kutbuna Yakın Olan Yerlerde Oruç	155
12. Dua	156
13. Cennet	156

BAĞLANMANIN İKİLİ YAPISI .....

157

1. Bilinçli Bağlanmanın Temeli	159
--------------------------------------	-----

DİZİN .....

165

ÖNSÖZ

Hız. Peygamber, vefatından kısa süre önce son konuşmasını yaparken Arafat Dağı'nın eteklerinde toplanan yüz bini aşkın Müslümanı karşısında gördüğünde şöyle bir ihtişam hissi yaşamış olmalıdır: Onlarca yıldır birbiriyle savaşan, yağmayı geçim kaynağına dönüştüren, kızlarına/kadınlarına suçsuz yere kıyan, gücü kutsayan, zayıf köle ve cariyeye dönüştürüp sömürenlerin dönemi kapanmış; tarihin akışına müdahil olan ilahî irade, birlikte barış içinde yaşamının altın ilkelerini insanlarla buluşturmuştu. Arapların, zayıflık işareti olarak gördüğü merhameti varlığın hamuruna katmış; toplumun kumaşını adalet, hakkaniyet, vefa gibi değerlerle dokuyarak insanlık davası olan herkese nefes almıştı. Dolayısıyla Hz. Peygamber de zamanın sorunlarının testinden başarıyla geçen Kur'an'ın erdirici mesajını insanlara tastamam ulaştırdığına, Arafat'ta toplanan inananları şahit tutmuş ve Allah'ı da insanların şahitliğine şahit göstermiştir.

Öte yandan, Hz. Peygamber, geçmiş toplumların kendilerine iletilen mesaja yaptıklarının Kur'ani mesajın da başına geleceği (20/Tâhâ, 95) ve inananları bir arada tutan değerlerden kopuşun onları bir dekadansa sürükleyeceği endişesini hep taşımıştı. Hz. Peygamber'in bu endişesi gerçekleşmiş ve vefatının ardından onun insanlarla buluşturduğu değerler yavaş yavaş soluklaşmaya başlamıştır. 'Yıldızlar' olarak tanımladığı arkadaşlarının yaşattığı iç savaşların, Müslümanların tarihinin bir kökenden kopuş ve düşüş tarihi olarak başlamasına neden olması, "Parçalanırsanız yaşam enerjinizi kaybedersiniz." (8/Enfâl, 46) ve "Peygamber gelmeden önce acı çeken insanların aynı acıyı (ilahî mesaja sığır kesilmeleri sebebiyle) peygamberden sonra da yaşayacakları" (7/Arâf, 129) uyarılarının gerçekleşmesinin yolunu açmıştır.

Doğru yargılara ulaşmak için burada birkaç soru sormak zo-

runlu görünmektedir: Tarihten bugüne kadar yaşadığımız coğrafyayı kan gölüne çeviren bu şiddet sarmalında dinin rolü nedir? Barışın, esenliğin kaynağı olarak öne çıkarılan din, aslında sunuların tam aksine kanın ve acıların kaynağı mıdır? Kültürden, ekonomiden ve siyasetten bağımsız olarak düşünüldüğünde, dinin bir üst-anlatı olarak şiddeti tetikleyecek söylemler içerdiği söylenebilir mi?

Bu soruların cevabı kitap içinde tartışılmaktadır. Ama şu kadarını burada ifade etmekte yarar var: Seküler ideoloji ve kurumların, dinsel olanlar kadar şiddet içerebildiğini hepimiz biliyoruz. Sorun şu ki dinsel şiddet, seküler şiddetten kolay kolay ayırt edilememektedir. İnsanı gerçekte harekete geçiren şeyler ekonomik, politik ve toplumsaldır ve bunları dinî motivasyonlardan net çizgilerle ayırmak neredeyse imkânsızdır. Dinsel ve seküler arasındaki ayrım Aydınlanma düşüncesinin bir mirasıdır. Bu ayrımı yapmaya imkân veren dinsel ve politik yapı, Batı'da mevcuttur. Ama aynı yapısal süreçlerin yaşanmadığı dünyanın birçok bölgesinde gerçekleşen bir eyleme dinsel yahut politik etiketini yapıştırmak o kadar kolay değildir. Bir intihar bombacısının eylemini dinsel yahut politik yapan nedir? Eylemcinin "Allâhu Ekber" diyerek eylemini gerçekleştirmesi onun dinsel olarak etiketlenmesinin sebebi olarak görülebilir mi? Başkalarına karşı içi nefretle dolmuş, dünyaya ilişkin hiçbir beklentisi kalmamış ve kendini her yönden kısırlanmış hissedilen bir insanı bu hâle getiren din midir? Buna "Evet" demek hiç de kolay değil.

Dinsel ve seküler ayrımının bile içinde bir şiddet barındırdığını görmemiz gerekir. Bu ayrım, dinsel olanı marjinalleştiren bir karaktere sahiptir. Dinsel olanı irrasyonel ve tehlikeli gören bu marjinalleştirici zihin, kendi dışındakilere ötekileştirme şiddeti uyguladığının farkında bile değildir. Ötekileştirilenin yani dinsel olanın fanatizme, şiddete eğilimli olduğu yönündeki ön kabul, onu düşman olarak ilan etmektedir. Varsa bir irrasyonel ve fanatizm, o da insanın kifayetsiz ihtirasıdır. Bu ihtiras devletleştiğinde şiddetin en alası ortaya çıkmaktadır!

Bu coğrafyada yaşayanların kaderini kozmik bir savaşla bitirmeye heveslenenlere bu topraklarda yaşayanların da söyleyecek sözü olmalıdır. İnsanların bütün ümitlerini tüketmek, mesih-

çi ve mehdici söylemlere insanları açık hâle getirmek demektir. En ümitsiz dönemlerinden birini yaşayan İslam dünyasında bu söylemlerin karşılık bulmasının sebebi budur. “Gaybı Allah’tan başka kimsenin bilemeyeceği” (27/Neml, 65) yönündeki ilahî beyan, kitleleri Mesihçi-mehdici söylemlerle hareke geçirmek isteyenlere karşı bir uyardan başka nedir ki!

“Alışkanlıklarının kölesi olanlar yavaş yavaş ölü.” der Neruda. Dolayısıyla insanların gelecek ümidini haczedeni, bu coğrafyayı şiddetin bereketli tarlasına dönüştüren toplumsal, dinsel, mezhepsel bütün sebeplerin cesaretle üzerine gidecek yeni bir zihne ihtiyacımız var. Şiddeti hayatımızın normaline dönüştüren ve üzerindeki yavaş yavaş öldüren bu coğrafyaya insanlığın ve vahyin soluğunu yeniden üfleyecek bu yeni zihinlere şu ayet-i kerime gerekli cesareti verecektir:

“Allah, imana erişip dürüst ve erdemli davranışlarda bulunanlara, tıpkı kendilerinden önce gelip geçen (bazı toplumları) egemen kıldığı gibi, onları da yeryüzünde mutlaka egemen kılabacağına; onları, üzerinde görmekten hoşnut olduğu dini onlar için kuvvetle kökleştireceğine ve çektikleri korkulardan, kaygılardan sonra onları mutlaka güvenli bir duruma kavuşturacağına dair söz vermiştir; çünkü (böyleleri yalnız) bana kulluk eder, benden başkasına tanrısal güçler ve nitelikler yakıştırmazlar. Artık bundan sonra hakkı inkâr yolunu seçenler, günaha gömülüp gitmişlerdir.” (24/Nûr, 55).

Kitabımızın ismine gelince; Âdem’den önce şiddetin ve kanın egemen olduğu cinnet dönemlerinden bahseder Kur’an-ı Kerim (2/Bakara, 30). Hem insan kişiliği hem de peygamber kimliğiyle Âdem bu cinnet dönemlerinden çıkışın seçilmiş ve misyon yüklenmiş öncüsüdür. (3/Âl-i İmrân, 33). Hepimiz Âdem’iz ve Kabillerin çürüttüğü değerlerin köklerini/tohumlarını içimizde taşıyoruz. Bu farkındalığın, hepimizi şiddetin kurbanlarına dönüştürme iradesindeki Kabillere karşı en iyi kalkan olduğunu unutmamak gerekir. Kitabımızın “Kaostan Çıkış” bölümü böyle bir misyonu üstlenecekleri, Kur’an’a ve insanlığın ortak tecrübesinde yaslanan yönlendirici ilkelerle buluşturmayı hedeflemektedir.

DİZİN

11 Eylül saldırıları 34, 143
II. Dünya Savaşı 59, 95

A

Arabî 43
Abbas 102
Abbasiler 28
Abduh, M. 62
Abdullah ibn Abbâs 102
Abdülhak Hamid Tarhan 35
Ad toplumu 152
Âdem 64, 123, 140
Adorno 59, 60
Afganistan 21, 38, 49, 50, 144, 145
afet 17

ahlak 93; ~ anlayışı 115; ~ sistemi 94; ~ın grameri 70; ~i değerler 94, 95; ~i ilke 75; ~i ilkeler 96; ~i kaygılar 75; ~i kodlar 110; ~i medeniyet -ı 114

Ahmed b. İdris el-Karafi 126

Âişe (Hz.) 153

akıbet 154, 155

akîde 124

aklın özgülmesi 61

Alamut Nizari İsmaili devleti 150

Alevi 37

algı operasyonları 34, 143

Ali (Hz.) 35, 42, 43, 55, 113, 155

âlim tipi 150

Aliyyu'l-Kâri 23

Allah: ~ inancı 105; ~'in adaleti 14; ~'in bildirimi 85; ~'in ilmi 140; ~'in iradesi 140; ~'in koyduğu yasa 14; ~'in kudreti 140; ~'in sınırları 43, 83; ~'in Sünneti 131; ~'in varlığı 121

Alman kamuoyu 33

alt ve üst kültür formları 61

Altan, Çetin 65

Amerika 18, 38, 144

Âmiri 77, 150

ampirizm 61

ana akım İslam 48

Anadolu 36, 56, 146; ~ Selçukluları 56

Anglosakson kültürü 139

Ani harabeleri 77

Apokalipsi 51

apokaliptik gelenek 50

Arabizm 103

Arap: ~ âlimler 54; ~ işgali 103; ~ kimliği 54; ~ kültürü 55; ~ merkezli düşünce 54; ~ normları 103; ~ olmayan unsurlar 54; ~ olmayan unsurlar 54; ~ toplumu 53, 55, 105, 126, 129; ~ unsurlar 53; ~ yarınması 18; ~ yerelliği 54, 55; ~/Hicaz kültürü 55; ~lar 28, 29, 42, 53, 129, 153

Aristo 119

Aristoteles 87

Armagedon 51, 52

Armstrong, K. 36

Arnold, T. W. 28

asabiyeçilik 15

ashab-ı kehf 41

aşiret 50

ataerki 72, 75

Atatürk 56

ateist 95

Avrupa: ~ İslam'ı 114, 145, 146, 147; ~ medeniyeti 39, 145

aydınlanma 60, 136; ~ düşüncesi 36, 136,

138; ~ filozofları 137; ~cı akıl 59

ayne'l-yakîn 161

Aynu'l-Kudât Hemedânî 151

Âişe (Hz.) 42, 70

azınlık 100; ~ psikolojisi 48

B

Babanzade Ahmet Naim 56

Bacon 60

Bagdâdi 18

Balkanlar 29

Bamyan 49

Batu: ~ cephesi 15; ~ dünyası 136, 139; ~ düşüncesi 138; ~ insanı 35; ~ keşif modeli 61; ~ Modernitesi 63; ~ tipi modernlik 138; ~ yaşamı 138; ~'nın düşünce geleneği 137; ~'li akademisyenler 39, 144; ~'li entelektüeller 39, 144

Bel'am 152

Beni İsrail 53

Bentham, Jeremy 105

Berberiler 103

beş aziz 36

beşeri bilgi 133

Beytül-Hikme 115

beyyine 161

Biat 152

bilgelik evi 115

bilgi 61; ~ ahlaki 137; ~ metodu 61; ~'nin kaynağı 134

bilimsel düşünce 79

Bin Laden 18

bireysel düşünce 57

birey-toplum ilişkileri 82

birliklilik ruhu 115

Bizans 28, 36

BM 15

Boko Haram 26

Bosna 38, 144

boşanma 73

Brecht, B. 140

Bruno 136

Buda heykeli 49

Buhârî 23

Buhari 57

Bush 38, 144

Büyük Britanya 57

büyük: ~ cihad 23, 25; ~ savaş 17, 51

C

cahili algılar 103

- cahiliye toplumu 19
 cam tavan sendromu 69
 cariye 29, 30, 48
 Cebbar 154
 Cehd 109
 cem' 89
 Cezayir 139
 Cibril 121
 cihad 23, 24, 25, 26, 109; ~ ayetleri 24; ~ın hedefi 25
 cin inancı 105
 cizye 18
 coğrafi kabilecilik 103
 Cox, Harvey 106, 116
 Cuma namazı 77
 Cumhuriyet dönemi 57
 çatışmacı karakter 15
 Çeçenistan 38, 144
 çoğulcu: ~ toplum 82; ~toplum yapısı 22; ~luk 47
- D**
 Dabık 17, 19, 50
 DAES 17, 18, 19, 20
 Dante 35
 daru'l-harb 35, 44, 46
 daru'l-İslam 44
 deccal 18
 delil üretme tarzı 16
 Descartes 59
 devletin refleksleri 101
 din:~ anlayışları 20; ~ devletleri 15; ~ kültürü ve ahlak bilgisi dersi 93; ~dar 110, 111, 152; ~darların iktidarı 111; ~i devrim 147; ~i düşüncesi 104; ~i gelenekler 121; ~i gerekçeler 19; ~i kabilecilik 103; ~i karakter 17; ~i kimlikler 20; ~i pratikler 111; ~i referanslar 17; ~i terör 20; ~in evrensel ilkeleri 55; ~in hâlis formu 101; ~in kaynağı 125, 127; ~in kurumsallaşması 31; ~in kültürel yorumu 58; ~in refleksleri 101; ~in ruhu 56; ~sel gelenek 125; ~sel kabilecilik 14; ~sel tecrübe 62; ~siz 94, 108, 111, 112; ~siz ahlak 93
 distopik 105
 doğal:~ ahlak teorisi 93; ~ haklar toplumu 83
 doğu algısı 139
 düşünce: ~ ekolü 15; ~ faşizmi 37
- E**
 Ebu Bekir (Hz.) 113
 Ebu Hanife 54, 150, 155
 Ebû Yahyâ el-Libî 27
 Ebu'l 'Alâ' el-Me'arri 78
 e'âlu'n-nebi 126
 Eflatun 119
 ehl-i kible 108
 ehl-i kitap 46, 99
 Einstein 60
 ekonomik bağımsızlık 74
 eleştiri kültürü 15
 el-Ezher Medreseleri 56
 El-Kaide 18
 Emeviler 28
 emperyal 15
 Engels 50
 entelektüel gelenek 48
 entelektüel milliyetçilik 53, 57
 esâtiru'l-evvelim 153
 Esed 15
 Esed, Muhammed 138
- Esed, Talal 138
 esir 29, 30, 47, 48, 79
 Esposito, J. 29
 Eş'ari: ~ gelenek 123; ~ mezhebi 56; ~lik 53, 56, 57
 ethos 93, 134, 135
 etik 97, 135
 etnik temelli milliyetçilik 53
 EUMC 34, 143
 evanjelik 110
 evrensel: ~ ahlak 70; ~ değerler 103
 evrim teorisi 62
 eylem insanları 41
- F**
 Fanon, Frantz 59
 Fârâbî 103
 farklı İslam algıları 114
 Fatma Rakii 68
 Fatumiler 56
 Fazlur Rahman 62
 felsefe 48
 fetih hakkı 29
 fetret dönemi 128
 fetva 78
 fikh 48, 56, 57, 114; ~ anlayışı 56; ~ kültürü 114; ~ mezhebi 57
 fitrat 68
 fitri bilgi 133
 Filistin 13, 33, 38, 144; ~ davası 33
 Firavun 153; ~ hanedanı 31
 fitne 21, 24
 fiziki evren 115
 Foucault, M. 59
 Fransa-Clermon 109
 Fransız: ~ devrimi 147; ~ yaşam tarzı 65
 fûcür 158
 Füller, Graham 104
- G**
 Galileo 136
 gayr-i menkul değerler 116
 gayr-i müslim 37
 Gazâlî 56, 78, 79, 101, 103, 149, 150
 gelenek: ~çilik 56; ~sel kültür 63
 genel toplum teorisi 82
 Gentile 126
 Gini katsayısı 116
 Gog ve Magog 52
 Goyim 126
 görkem teolojisi 140, 141
 Görmez, Mehmet 20
 Guta 50
 güç ideolojileri 48
- H**
 haç teolojisi 140
 Haçlı: ~ orduları 100; ~ Seferi 109
 hadis 48, 54, 55, 104; ~ külliyatı 114; ~ metinleri 55
 hakikatin evrenselliği 98
 hâkimiyet ideolojisi 15
 Halep 19
 Halife Me'mûn 115
 Hâmân ve Kârûn 152
 hamiyet 42
 Hanefî: ~ler 55; ~lik 57; ~Maturidi çizgi 56, 57
 Haricî 90
 Haricilik 42

- hârikul-'âde 131
HDP 21
hegemonik karakterler 15
Heisenberg 60
herem 17
hevaya tabi olma 84
Hiristiyan: ~ bilginler 52; ~lar 95; ~lık 14, 36, 85, 99, 137, 138, 139
Hicaz ekolü 54
hikmet 123
hilafet 17, 18, 19; ~ bayrağı 19; ~ ordusu 18
Hile-i şer'îye 119
hilkat ahdi 86
Hindu Tamil gerillaları 27
Hitler 143; ~ Almanyası 143
Hobbes, Thomas 119
Horasan 18
Hussey, Andrew 39, 144
hüccet 84, 88, 89
- I
- İlgaz, Rifat 119
Irak 13, 15, 18, 21, 38, 54, 144; ~/Kufe ekolle-ri 54; ~'i işgali 18
İŞİD 15, 17, 18, 19, 20, 26, 41, 44, 45, 46, 48, 50, 51; ~'in doktrini 17
- İ
- ibadet 157
İbn Arabî 103, 123
İbn Haldun 28
İbn Ruşd 103
İbn Sinâ 103
İbn Teymiyye 27, 45, 46
İbnü'l-Arab 151
İbrance 51, 126
icma 64, 89, 149
ictihad 23, 55, 109, 155
iç savaş 24
ideal ilkeler 14
ifade özgürlüğü 31, 32
İfk hadisesi 70
ihkak-ı hak 70
ihlas 125
ihya 79, 101, 104
İkbal, Muhammed 101
iktidar kavgası 37
ilahi bilgi 133; ~ irade 31, 81; ~ takdir 18
ileri: ~ demokrasi 17; ~ toplum idealleri 20
ilk peygamber 124
ilme'l-yakîn 161
İmam-ı Âzam 155
imamların güneşi 150
inanç ahlakı 160; ~ sistemi 124; ~ta istika-
met 83
İncil'in lafzi yorumu 62
infak 111
inkıta 155
insan: ~ zihni 13; ~'in özü 13; ~'in doğası 135;
~ların fitratı 74
intihar: ~ bombacılığı 27; ~ etmek 27; ~ eylemi
27; ~ eylemleri 46
irade 57, 140, 159
İran 15, 20, 54, 56, 98, 115; ~lılar 54, 103
İsa 37, 52, 62, 85, 97, 109, 119, 137, 138,
140, 153
İsa (Hz.) 37, 85, 109, 119, 153
İslam: ~ ahlakı 135; ~ algısı 55; ~ âlimleri 35; ~
anlayışı 14; ~ bilginleri 44, 49; ~ coğrafyası 15,
27, 35, 36, 42, 43, 56, 104; ~ devleti 15, 18;
~ dini 35; ~ dünyası 20, 62, 65, 69, 104, 108,
141; ~ düşmanlığını 36; ~ düşünce geleneği
51; ~ düşünce tarihi 31; ~ düşüncesi 71, 77,
133, 140; ~ düşüncesi geleneği 140; ~ fetihleri
103; ~ ideali 20; ~ kaynakları 51; ~ kültür mi-
rası 91; ~ kültürü 16, 50, 61, 150; ~ muhalifle-
ri 20; ~ ordusu 18; ~ peygamberi 15; ~ toleran-
sı 29; ~ ülkeleri 56, 65, 69; ~ yönetim felsefesi
152; ~'da düşünce özgürlüğü 30; ~'in birleşiri-
ci gücü 17; ~'in döl yatağı 103; ~'in düşünce bi-
rikimi 16; ~'in evrensel hikemi 103; ~'in savaş
doktrini 27; ~'in siyasi tarihi 55; ~'in tarihi 20,
21, 42; ~'in tezahürü 58; ~'in uluslararası ilişki-
ler hukuku 150; ~ofobi 35
İsrâ olayı 154
İsrail 15
İstanbul 50
istihsan 55, 57, 58
istikamet 83, 84
isyan ruhu 62
işgalci: ~ askerler 27; ~ler 27
itablar 121
itikadi mezhepler 16
- K
- Kâbe'nin Anahtarı 101
kabile: ~ asabiyeti 42; ~ kültürü 53
kaçak göçmenler 13
kadına şiddet 69, 70
Kadir-i Mutlak 87
kâğıthane 65
kamu vicdanı 118
Kant 59, 98
kaos 60; ~senaryoları 21
kapitalist ülkeler 116
kapitalizm 116, 136
Karafi 126, 127
Karahanlılar 150
Karahitaylar 46
Karaman, H. 72
karşı kültür 63
kavl 34, 74
kavlü'n-nebi 127
Kelam 48, 90; ~ geleneği 90; ~cılar 131
Kemal, Yahya 65
kerbela 21, 42
kesinsizlik ilkesi 60
kılıç dini 25
kısas 44, 45
kıtal 23, 24, 25, 109
kıyametçi anlayış 50
kıyas 55, 57
kimlik 98, 146; ~ İslam'ı 98
klasik İslam kültürü 17
Koçi Bey 65
konformizm 79
korku kültürü 32
köle 29, 48, 54, 100, 103, 159
köpük yasası 31
kriminal adalet 45
kuantum fiziği 60
Kudüs 18, 36
Kur'an: ~ mesajı 21; ~ mütecimleri 70; ~ yo-
rumları 54; ~'i araçsallaştırma 26; ~'in felse-
fesi 74; ~'in ruhu 155; ~'i Kerim'in ayetle-
ri 105
Kureys 53; ~ milliyetçiliği 55
kusvâ 22
kutsal: ~ kitap 44, 45; ~ metinler 62; ~ savaş
25, 109; ~la hakaret 32

küçük cihad 23
külli doğrular 123
kültürel: ~ kargoculuk 108; ~ kodlama 16; ~
kodlar 70; ~ teraküm 101
Kürt 15

L
laiklik 102
Lale Devri 65
Levering, David 39, 145
Livingston, Ken 38, 144

M
Makdisi 17
makro ekonomi 116
Makyavel 65
manevi munkat' 155
Mani'nin beş yasası 96
Mardin fetvası 45
Marx, K. 50
maslahat 57
Maturidilik(ğ) 123; ~in düşünce boyutu 57
Mâturidi 17, 24, 28, 29, 42, 83, 84, 86, 87, 88,
89, 90, 94, 103, 108, 109, 148, 151, 154, 155
Maveraünnehir 56
Mâverdi 150
Me'cûc 51
Medine vesikası 101, 112
Mekke dönemi 24, 109
Mekki kültür 103
melâhim 50
Melhame 51, 52
melhame-i kübra 17, 51
merkeziyetçilik 57
Meryem 138
mesih: ~ kültürü 17; ~çi fikir 18; ~çi gelenek
19; ~çi söylem 18; ~lik 19
Mevali 103
mezhep: ~ devletleri 15; ~ savaşı 16; ~çilik 15;
~ler 53
miraç 153
mitolojik imgeler 59
modern: ~ dünya 64; ~ist düşünce 60; ~itenin
teorik altyapısı 62; ~izm 59, 60, 61, 62, 63,
136, 138; ~izmin tanımı 59; ~lik arayışları 65
Moğol istilaları 28
monizm 115
Montaigne 94
moral 93, 135
Muaviye 155
mucize 131
Muhammed (Hz.) 36, 37, 85, 96, 97, 119,
128, 129, 153
Muhammed b. Yûsuf es-Semerkindi 46
mukatele 25, 26
Musa (Hz.) 37, 119, 153
mutlak hakikat 61, 65
mücadele 25, 129
mücadele 23, 25, 26, 109
müctehid 23
mümin kadınlar 71
mümkün dünyalar 148
münâbeze 87
mürailik 77
Müslüman: ~ düşünce 63; ~ düşünürler 48; ~
halklar 100; ~ kadınlar 71, 73; ~ kadınların
biatı 71; ~ orduları 28; ~ toplumlar 67, 69; ~
topraklar 18; ~ ümmet 16; ~ların radikalleş-
mesi 38, 144; ~ların tarihi 20, 21, 42; ~ların
zihni 55, 71; ~sız bir Avrupa 143

N
Nâci el-Âlı 33
namaz vakti 36
narşizm 147
nasb ve tayin 113
Nasıruddin Tûsi 150
nasip 68
Nazi toplama kampları 95
nebevi: ~ miras 78; ~ mücadele 103
Nebi 122
nekrofil 27
neo-con 38, 144; ~ muhafazakârlar 110
neoliberal söylem 116
Nesâi 108
nevroz 158
Newton 60
Nietzsche 60, 158
Nizam-ı Cedid 65
Nizamiye Medreseleri 56, 150
Nizamülmülk 150
norm 32, 72, 97
Nuh'un yedi yasası 96
nübüvvet 121, 122, 123, 124; ~ algısı 121
nüfûz 69

O
olgular dünyası 148
Orient 139
Ortaçağ 100
Ortaoğu 14, 18, 21, 23, 49, 50; ~ halkları 24
ortak yaşama kültürü 38
Orwell, George 105
Osman (Hz.) 55
Osmanlı: ~ Devleti 65; ~ İmparatorluğu 57; ~
tecrübesi 29; ~lılar 28

Ö
Ömer (Hz.) 42, 48
özgür düşünce 31
Öz kent kalesi 151

P
panoptikon 105
Papa 10. Prus 62
Papa Urbanus 109
patrimonyal 72
pederşahi 72
Persler 28
Peygamber (Hz.): ~in karikatürleri 33; ~in ve-
fatı 16, 20, 42, 103; ~ hadisi 22; ~in vefatı
42; ~in geliş gayesi 103; ~in görev sınırı 126;
~in vefatı 103
politik: ~ dil 91; ~ kabilecilik 14; ~ kültür 16; ~
mücadelenin tarihi 20; ~ teoloji 71
post-modern: ~ düşünce 60, 61; ~ yaklaşım
59; ~istler 139; ~izm 59
post-yapısalcılık 61
Protestan kelâmcılar 62

R
radikal: ~ örgütler 43; ~ler 20
rahmet peygamberi 129
Rakka 20
rasyonalizm 61
Râzi 103
recm 47, 72
Reform 103, 104, 105
resul 122
rıza toplumu 22
risalet 122

Ritschl, Albrecht 62
Roma: ~ İmparatorluğu 57; ~ Katolik Kilisesi 62; ~ ordusu 18, 19; ~ ordusunu 17
Rousseau, Jean Jacques 107
Rönesans 79
ruhban sınıfı 137
Rusya 15

S

sadaka 111, 116, 156
Sâdi-i Şirâzi 35
Said, Edward 139
sanal gerçeklik 13
sanayi devrimi 136
savaş: ~ hukuku 28; ~ın amacı 47
savunma savaşı 28
saygı kültürü 101
Schleiermacher, Friedrich 62
sekine 128
seküler 19, 110, 111, 113; ~leşme 107
Selçuklular 28, 56, 150
selef 127
semantik 34
semavi kitap kültürü 84
Seneca 119
Serahsî 150
Servetus, M. 136
Seyyid Ahmed Han 62
Shaw, Bernard 136
sınıf farkı 103
sırat-i müstakim 16
sidretü'l-müntehâ 121
silm 24
siyasal İslam 112
siyaset felsefesi 49, 150
sol: ~ gelenek 76; ~ Hegelci 60
son peygamber 124
sosyal: ~ devrim 147; ~ refah ekonomisi 116; ~refah sistemi 111
Sovyetler 50
sömürgecilik 38, 144
sözleşme toplumu 83
Srebrenica 34
Sri Lanka 27
suçlama deklarasyonu 62
Sufyân b. Uyeyne 54
Suriye 15, 17, 18
Sufyân-ı Sevrî 79
Sünnî 15, 17, 18, 37, 98, 113, 146; ~ doktrin 18; ~ kitaplar 113; ~lik 20, 42

Ş

Şafilik 53, 55
şah damarı 130
şahid 122
şehid 122
şer'i 57
Şeriat 17, 95
Şeybe 102
Şia 17
şiddet anaforu 15, 21
Şii 15, 37, 56, 146; ~ doktrin 56; ~ düşünce 42; ~ mesihi söylem 51; ~ ve Sünnî bölünmesi 15; ~lik 20, 42
şirk 15, 116, 158

T

Taberi 108
Tagore, R. 22
Tâhir b. Aşûr 126

takva 158
Taliban 49
Tanzimat 65
tarih: ~i kıssalar 51; ~in sonu 138; ~sel birikim 101; ~sel süreç 101
tasavvuf 48
teccid 104
tecessüs 106
tefsir 48
tehaddi 131
tek tipleştirme 37
teklir 15, 16, 17, 46, 49, 108; ~ etmek 16, 108
telekulak 106
temsil/vekâlet toplumu 14
temsili demokrasi 118
terör 13, 21, 35
tetabuk 160
tevhit 115, 158
Tevvâb 45
Tibi, Bessam 147
Toledo koleksiyonu 35
toplum: ~ fikri 81; ~sal barış 22; ~sal barışın 22; ~sal kimlik 68; ~sal rol 69; ~sal roller 67, 68; ~sal sözleşme 83; ~sal yaşam 98
Türk: ~ âlim 57; ~ İslam'ı 114, 145; ~ler 54, 103

U

ufuk-u a'la 121
ulu'l-emr 151
ulûhiyet 121, 122; ~ tasavvuru 121, 122

Û

uç semavi din 14
üçüncü dünya vatandaşları 13
ümm 101
ümme 100, 101; ~in bölünmesi 16
ümme 125, 126; ~lik 126
üst kimlik 146

V

vah(i)y 123; ~ meleği 121; ~-akıl ilişkisi 133; ~in bilgi değeri 123
varoluşçular 139
vatan haini 108
veda hutbesi 42, 75
velayet 123
Weber, Max 110
Westfalya 15

Y

yabancı savaşı 19
Yahudi: ~ geleneği 126; ~ kültü 47; ~ kültürü 45; ~ soykırımı 33; ~Hıristiyan düşünce geleneği 36; ~Hıristiyan geleneği 139; ~ler 95; ~lik 14
yaratılış ahdi 86
yaratma eylemi 106
Yazar, Elmalılı Hamdi 56
Ye'cûc ve Me'cûc 51, 52, 54
Yuhanna İncili 50
Yusuf 85

Z

zekât 111, 116
Zekeriya peygamber 68
zend 54
Zerkavi 17
Zevâhiri 18
zihar 129
zinanın cezası 72, 75